

Bartoněk, Antonín

Vývoj dlouhovokalického systému v starořeckých dialektch

In: Bartoněk, Antonín. *Development of the long-vowel system in Ancient Greek dialects*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, pp. 162-168

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119713>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÝVOJ DLOUHOVOKALICKÉHO SYSTÉMU V STAROŘECKÝCH DIALEKTECH

Mezi hláskoslovnými změnami, které jsou s to výrazně od sebe oddělit dialekty některého jazyka, mají velký význam takové změny, které zanechávají markantní stopy v hláskoslovném systému, resp. v dílčích hláskoslovných systémech toho jazyka. Tato práce, navazující v zásadě na metody, které byly uplatněny již v obdobné autorově studii o vývoji souhláskového systému v starořeckých dialektech, vzala si za cíl prozkoumat podrobně starořecké nářeční rozdíly v hláskoslovném subsystému dlouhovokalickém. Kniha je rozvržena podobně jako zmíněná starší práce. Po třech kapitolách úvodních (kap. I—III; str. 5—47) následuje šest kapitol materiálových, z nichž první tři jsou obecnější a probírají základní otázky vzniku dvojího \bar{e} , \bar{o} v řečtině se speciálním zaměřením na problematiku tzv. náhradního dloužení, stejnovokalické kontrakce $e+e$, $o+o$ (kap. IV—V; str. 48—76) a monoftongizace dvojhlásek ei , ou (kap. VI; str. 77—88). K tomuto obecnějšímu základu přistupují pak tři kapitoly s užití hláskoslovnou problematikou, zaměřující se na další možnosti vzniku dvojího \bar{e} v řečtině (kap. VII, str. 89—109), na problematiku vzniku středového \bar{d} (kap. VIII, str. 110—120) a na všechny zbývající systémové důležité dlouhovokalické posuny v řeckých dialektech (kap. IX, str. 121—130).

V druhé části práce sleduje autor nejprve vývojové cesty, po nichž se ubíraly dlouhovokalické systémy jednotlivých řeckých dialektů od předpokládaného prařeckého stavu až po polovinu 4. stol. př. n. l., tj. do doby, kdy se již v řeckých dialektech začíná projevat — někdy v míře větší, jindy v míře menší — silný interdialektní vliv utvářející se helénistické koiné (kap. X; str. 131—148). Vývoj těchto nářečních systémových rozdílů lze nejlépe sledovat na tabulkových schématech A—I (str. 169—181). Je tu možno dobře pozorovat, jak tento vývoj nakonec vedl k značnému stupni překrytí starých genetických svazků novými spojitostmi geografickými. Jak daleko tato tendence nakonec dospěla, o tom si učiní čtenář nejlepší představu ze synchronické analýzy dlouhovokalických systémů jednotlivých řeckých dialektů, provedené k r. 350 př. n. l. (kap. XI, str. 149—155; viz i přehlednou tabulku na str. 182/3). Kniha končí závěrečnou kapitolou, v níž se konfrontuje systémový vývoj zjištěný v předešlých kapitolách, s dnes celkem obecně uznávaným rozdělováním řeckých dialektů do čtyř nářečních skupin, ionskoattické, arkado-kyperské, aiolské a západořecké (kap. XII; str. 156—161).

K přiblížení hlavních závěrů, k nimž autor v knize dospěl, následuje nyní výťah z XI. a XII. kapitoly práce, tj. ze synchronického rozboru k r. 350 př. n. l. a ze závěrečného hodnocení. Z hlediska roku 350 př. n. l. seřazuje autor řecké dialekty — ve shodě s tabulkou na str. 182/3 — do těchto osmi skupin:

1. V polovině 4. století př. n. l. měly nejstarobylejší dlouhovokalický systém ty řecké dialekty, které si uchovaly až do té doby předpokládaný prařecký systém o pěti monoftonzích, aniž přítom

prokazatelně posílily funkční náplň jeho jednotlivých členů nějakou monoftongizací diftongů. Do této skupiny patřila lesbičtina, arkadština — patrně s kyperštinou —, krétština, kyrénština a lakonština — s mesenštinou a podřečím z Tarentu a Herakleje —, tj. vesměs dialekty okrajového nebo jinak izolovaného charakteru; i tato naposled zmíněná skutečnost je v plné shodě s archaickým rázem tohoto systémového typu a neponechává nikoho na pochybách, že společná účast vyjmenovaných dialektů na onom shora uvedeném systémovém typu není svědectvím nějakého jejich vzájemného bližšího příbuzenství.

Jisté rozdílily mezi dialekty, které jsme tu uvedli, jsou hlavně v historické náplni některých jejich fonémů, a to zejména pokud jde o to, do jaké míry se v těchto nářečích uplatnil vznik sekundárního *ē*, *ō* různými typy náhradního dloužení, a jak velice se tím v nich zvýšilo funkční zatížení jejich universálního *ē*, *ō*.

Z hlediska frekvence výskytu fonémů *ē*, *ō* je tedy možno stanovit mezi uvedenými dialekty toto pořadí (počínaje nejnižší frekvencí): 1. lesbičtina (bez jakéhokoli náhradního dloužení), 2. arkadština (jen první náhradní dloužení; jak tomu bylo s kyperštinou, nelze z dosavadního materiálu bezpečně zjistit, ale patrně se v tom shodovala s arkadštinou), 2.a) střední krétština a kyrénština (první a třetí náhradní dloužení), 2.b) lakonština (první a druhé náhradní dloužení; druhé náhradní dloužení bylo asi pro svou velkou frekvenci ve jmenných a slovesných příponách všeobecně častějším hláskovým jevem než náhradní dloužení třetí), 3. západní a východní krétština (první a třetí náhradní dloužení bez omezení, druhé jen uprostřed slova; je ovšem otázka, zda tu bylo opravdu zatížení fonémů *ē*, *ō* větší než v lakonštině, neboť konec slova byl u druhého náhradního dloužení patrně frekvenčně nejdůležitější).

2. S dialekty archaického systémového typu, které jsme právě probrali, je úzce spjat i dlouhovokální systém elejský s šesti dlouhými monoftongy. Ten byl proti předchozím nářečím pokročilejší v tom, že ve své monoftongické části tvořil jakoby přechod mezi typem *ē*. 1 a inovačním typem, o němž bude řeč sub 3 — i když ovšem víme, že historicky neměla elejština s tímto inovačním typem vůbec nic společného a že si vytvořila svoje *ē* ještě předtím, než se začala v řadě řeckých dialektů vytvářet tendence k fonologickému zdvojení *ē*-ových a *ō*-ových dlouhých fonémů. K systémovému typu *ē*. 1 přimykalo ovšem elejštinu to, že ani ona patrně neprodělala ještě kolem roku 350 př. n. l. monoftongizaci dvojhlásek *ei*, *ou*.

3. Dialekty, o nichž jsme v této kapitole zatím mluvili, tvoří za předpokladu, že se v nich před rokem 350 př. n. l. ještě nemonoftongizovalo *ei* a *ou*, výrazně oddělenou systémovou dvojskupinou více či méně archaického charakteru. V neostřejším fonologickém protikladu proti této dvojici archaických systémových typů stál pak kolem roku 350 př. n. l. systémový typ *ē*. 3, zahrnující sedm dlouhých monoftongů a představující přímé pokračování onoho sedmimonoftongového dlouhovokálního systémového typu, který vznikl z typu prařeckého (rovného vlastně systémovému typu *ē*. 1) někdy kolem roku 1000 př. n. l. fonologickým zdvojením dlouhých *ē*-ových a *ō*-ových hlásek.

Proti největšímu rozsahu oné sedmimonoftongové systémové formace, jak byl udán na příslušné str. pro dobu okolo r. 700 př. n. l. geograficky celkem souvislou nářeční izoglossou, sahající od severozápadních dialektů až po pamfylštinu, doznal však v pozdějších dobách typ *ē*. 3 některé úbytky a kolem roku 350 př. n. l. zahrnoval pouze severozápadní dialekty, megarštinu, eubojštinu, dórštinu z východní Egeidy (mimo kyrénštinu), pamfylštinu, a snad i celou neargejskou argolštinu. Tento výčet je pozoruhodný tím, že z nářečí, která kdysi patřila k sedmimonoftongovému typu, zůstaly nyní u typu *ē*. 3 především ty dialekty, které byly na obou vzdálenějších okrajích někdejší sedmimonoftongové izoglossy (na jedné straně severozápadní dialekty a na druhé východní dórská Egeis s pamfylštinou — a okrajová byla do jisté míry i eubojšтина, a to jak vzhledem k této izoglose, tak i k ionskoattické oblasti), kdežto poměrně velká část nářečního středu oné někdejší izoglossy (zvl. Argos, Korint, Attika) prodělala již před rokem 350 př. n. l. hláskoslovné změny, které na uvedených místech vedly k vzniku ještě progresivnějších systémových formací, jak

o nich bude řeč sub 4, 5 a 6. Přitom je však docela možné, že si obdobným způsobem počínaly již před rokem 350 př. n. l. i některé z dialektů, které my tu sami ještě počítáme k typu č. 3; zvláště by to přicházelo v úvahu pro neargejskou argolštinu a megarštinu — v obojím případě zejména v souvislosti s jejich argejským, korintským, a také attickým sousedstvím —, ovšem dokázat to nemůžeme. — Na druhé straně však nemáme dostatečné doklady ani pro to, že by se byly již před rokem 350 př. n. l. naopak připojily k typu č. 3 i všechny dialekty typu č. 1 tou cestou, že by si byly již tehdy přetvořily svoje *ei*, *ou* v \bar{e} , \bar{o} ; nanejvýš bychom tak mohli soudit o lesbičtině a lakonštině vzhledem k tamním dokladům $\Phi\epsilon\delta\acute{\iota}\bar{o}$, $\Phi\epsilon\delta\acute{\iota}\bar{\lambda}\bar{\alpha}\zeta$, ale i to je velmi nejisté.

Jednotlivé dialekty systémového typu č. 3 můžeme pak dále rozdělit — do jisté míry obdobně, jako jsme to učinili u typu č. 1 — do dvou skupin podle toho, do jaké míry, a hlavně s jakými výsledky se v nich uplatňovaly různé zdroje vzniku sekundárního \bar{e} , \bar{o} , zvláště rozmanité typy náhradního dloužení. Do první skupiny zařazujeme z tohoto hlediska ty řecké dialekty, v nichž vznikalo náhradním dloužením vždy jen zavřené \bar{e} , \bar{o} (takže to potom spolu se zavřeným $\bar{\epsilon}$, $\bar{\eta}$ vznikajícími kontrakcemi i monoftongizací z *ei*, *ou* tvořilo významnou fonologickou protívahou k primárnímu \bar{e} , \bar{o} otevřenému); druhou skupinu pak tvoří nářečí, jejichž \bar{e} -ové a \bar{o} -ové výsledky náhradního dloužení byly buď výlučně, anebo alespoň převážně otevřené, takže v nich bylo zavřené \bar{e} , \bar{o} pouze poměrně málo funkčně zatíženo (jeho výskyt se většinou omezoval jen na $\bar{\epsilon}$, $\bar{\eta}$ kontrahované nebo vzniklé z *ei*, *ou*).

Vnitřní struktura těchto dvou skupin by byla potom asi taková: 1.a.) severozápadní dialekty, východní argolština a megarština (provedeno první a druhé náhradní dloužení, a to obojí se zavřenými *e*-ovými a *o*-ovými výsledky); 1.b) eubojšтина (tvoří jistou variantní podskupinu tím, že v ní bylo výrazně zvýšeno funkční zatížení otevřeného $\bar{\epsilon}$ na úkor fonému \bar{a} — jakožto důsledek ionskoattické změny $\bar{a} > \bar{\epsilon} > \bar{e}$); 2.a) neargejská západní argolština (provedeno patrně pouze první náhradní dloužení, a to s otevřenými *e*-ovými a *o*-ovými výsledky); 2.b) pamfylština (provedeno první i druhé náhradní dloužení, přitom obojí s otevřenými *e*-ovými a *o*-ovými výsledky); 2.c) dórština z východní Egeidy mimo kyrenštinu (první a třetí náhradní dloužení provedeno bez jakéhokoli omezení, kdežto druhé jen uprostřed slova; *e*-ové a *o*-ové výsledky jsou u prvního a druhého náhradního dloužení otevřené, u třetího zavřené).

4. Přecházíme nyní k inovačním variantám systémového typu, o kterém jsme právě hovořili. Tyto varianty jsou v zásadě dvojího druhu. Jednu jejich větev představuje attičtina, kykladština a maloasijská ionština se svým centrálním $\bar{\lambda}$, jehož přesun z polohy \bar{u} umožnil současně v zadní dlouhovokalicé řadě artikulačně výhodnější rozmístění jednotlivých monoftongů. Tím ovšem, že se tu fonémy pouze přesunovaly, aniž některé z nich navzájem splývaly, zůstalo v tomto systémovém typu — i při třech monoftonzích v zadní dlouhovokalicé řadě — plných sedm monoftongů — což přesně odpovídá příslušnému počtu monoftongů v systémovém typu č. 3. — Co se týče případného dalšího nářečního rozvrstvení uvnitř systémového typu č. 4, to je dáno především rozdíly mezi ionským a attickým funkčním zatížením fonému \bar{a} (attické \bar{a} mělo větší frekvenci výskytu v důsledku realizace někdejšího attického zpětného posunu $r\bar{a}$, $e\bar{a}$; $i\bar{a}$ $>$ $r\bar{a}$, $e\bar{a}$, $i\bar{a}$).

5. Druhá inovační variantní větev systémového typu č. 3 začíná korintštinou. Tamní dlouhovokalicí systém se sice kolem roku 350 př. n. l. v uspořádání svých předních a zadních dlouhých monoftongů zcela rovnal typu č. 4 (oba tyto typy měly totiž pouze tři monoftongy v zadní dlouhovokalicé řadě), avšak ve svých komplexních dlouhovokalicích podobách se korintský systém (typ č. 5) a neubojský systém ionskoattický (typ č. 4) lišily od sebe tím, že korintský typ měl patrně celkem jen šest monoftongů, kdežto typ ionskoattický měl o jeden monoftong více, totiž o své centrální $\bar{\lambda}$. Mezi oběma typy byl totiž zásadní diachronický rozdíl v tom, že v korintštině zavřené \bar{o} s \bar{u} přímo splýnulo, kdežto v Attice, v Ionii a na Kykladách se pouze posunulo na místo, které již předtím staré \bar{u} po své změně v $\bar{\lambda}$ zcela uvolnilo.

6. Další vývojovou fází oné druhé variantní větve systémového typu č. 3 představoval kolem roku 350 př. n. l. argejský trojstupňový systémový typ o pěti dlouhých monoftonzích: je to systé-

mová formace. ke které určitě v oné době cílila i korintština, pokud jí již vůbec před tímto datem nedosáhla. Tento argejský typ se sice počtem fonémů i jejich vnějším rozmístěním zcela rovnal onomu zcela archaickému systémovému typu č. 1, avšak ve svých širších funkcích souvislostech se od něho výrazně lišil daleko rovnoměrnějším funkčním zatížením jednotlivých dlouhých monoftongů -- totiž konkrétně značným zvýšením funkčního zatížení fonémů *i* a *ū*. Poznamenáváme přitom ještě, že se argejšтина oddělila od systémového typu č. 1 později než např. korintština, a že se to v ní projevovalo tím, že její někdejší otevřené ξ a ζ bylo daleko více funkčně zatíženo než obdobné ξ , ζ korintské (v někdejší argejském zavřené ξ , ζ bylo obsaženo -- vedle střídnice za *ei*, *ou* -- pouze kontrahované \bar{e} , \bar{o} , kdežto do otevřeného ξ , ζ , jehož základem bylo staré \bar{e} , \bar{o} primární, vplynuly v Argu výsledky jak prvního, tak i třetího náhradního dloužení); v korintštině byly naproti tomu obsaženy \bar{e} -ové a \bar{o} -ové výsledky obou tamních náhradních dloužení, prvního i druhého, v původní dvojici \bar{e} , \bar{o} zavřeného.

7. Velmi blízkou obdobou argejského systémového typu byl kolem roku 350 př. n. l. ze synchronického hlediska thesalický dlouhovokaliký systém. Lišil se vlastně od argejského systémového typu pouze zavřenou kvalitou svého universálního \bar{e} , \bar{o} . Diachronicky to byla však systémová formace značně svérázného vývoje, neboť na rozdíl od argejštiny neprošla zřejmě nikdy vývojovou fází, která by odpovídala systémovému typu č. 3, nýbrž se vyvinula přímo z archaického typu č. 1 posunem někdejšího středního \bar{e} , \bar{o} v zavřené \bar{e} , \bar{o} , a časem byla posílena i monoftongizací diftongů *ei*, *ou* s týmiž, tj. zavřenými \bar{e} -ovými a \bar{o} -ovými výsledky (obojí se stalo před začátkem 4. století př. n. l.). To tedy zároveň znamená, že thesalický dlouhovokaliký systém, jakkoli byl kolem roku 350 př. n. l. podobný dlouhovokalikému systému argejskému, vznikl úplně jinými cestami a nemůže být zejména z historického hlediska pokládán za nějakou další fázi oné druhé variantní větve systémového typu č. 3, jak jsme do ní zatím zařadili korintštinu a argolštinu.

8. Zvláštním případem typu č. 5 je bojotský dlouhovokaliký systém, který zapadá z hlediska svého historického vývoje do druhé variantní větve systémového typu č. 3 bez jakýchkoli obtíží přesto, že zůstával spolu s thesalštinou (viz typ č. 7) velmi dlouho, snad až do poloviny 1. tisíciletí př. n. l., těsně přimknut k onomu zcela archaickému typu č. 1. Značně odchylná podoba bojotského dlouhovokalikého systému klasického období -- ve srovnání s thesalštinou -- je ovšem důsledkem toho, že tento dlouhovokaliký systém, který se začal právě až přibližně od konce 6. stol. př. n. l. velmi rychle vyvíjet, prošel někdy mezi léty 500 a 400 př. n. l. vývojovými fázemi, které odpovídaly v zásadě -- tj. alespoň z hlediska synchronického -- postupně systémovým typům č. 3 (když monoftongizací diftongů *ei*, *ou* vzniklo v Bojotii \bar{e} , \bar{o}) a č. 5--6 (když se tam toto \bar{e} , \bar{o} zúžilo v \bar{i} , \bar{u}) a postavil se nakonec -- těsně před rokem 350 př. n. l. -- monoftongizační změnou *ai* > \bar{e} do čela řeckého dlouhovokalikého systémového vývoje. Ve své konkrétní systémové podobě měl sice tehdy v přední vokaliké řadě čtyři monoftongy (takže z hlediska synchronického jako by se tedy vrátil zpět k systémovému typu 5), tento zdánlivě konservativní rys byl však do značné míry vyvážen tím, že v bojotštině tehdy existoval -- jako v jediném řeckém dialektu té doby -- již pouze jediný krátký diftong, totiž *oi*, jakožto perspektivně možný zdroj dalšího doplňování tamního dlouhovokalikého systému. Zásadně se ovšem bojotský dlouhovokaliký systém lišil od předpokládaného systému korintského i co do historické náplně svých \bar{e} -ových členů: bojotské \bar{e} skrývalo v sobě pouze starší *ai* a bylo jistě podstatně méně frekventované než korintské \bar{e} , vzešlé z primárního prařeckého \bar{e} , a bojotské \bar{e} , odpovídající prařeckému primárnímu \bar{e} i místním produktům *e*-ových náhradních dloužení a kontrakci, mělo podstatně jiné historické uplatnění než korintské \bar{e} , v němž se skrývaly na jedné straně pouze místní produkty náhradního dloužení a kontrakci, ale na druhé straně i monoftongická střídnice za původní *ei* (kdežto v bojotštině byla tato střídnice od střídnice za prařecké primární \bar{e} i za uvedené \bar{e} -ové produkty vždy oddělena a kolem r. 350 př. n. l. měla nepochybně podobu \bar{i}).

V závěrečné kapitole práce se nakonec pokoušíme posoudit, do jaké míry byly již kolem r. 350 př. n. l. dlouhovokalikým vývojem v jednotlivých řeckých dialektech narušeny starší

předpokládané genetické svazky, pojící vždy k sobě určitý dílčí počet těchto nářečí. V této souvislosti je ovšem třeba předem říci, že na rozdíl od situace, které jsme byli svědky při systémové analýze starořeckého konsonantismu, nelze v historickém vývoji starořeckého dlouhovokálního systému prokázat žádné speciální systémové spojitosti, které by navzájem úže sdružovaly ionskoattická a arkadokyperská nářečí v jedinou vyšší genetickou jednotku, totiž v tzv. východní, resp. jižní řečtinu, jak její existenci předpokládají Porzig, Risch, Pisani, Chadwick, Chant-raine i jiní badatelé. Tento fakt nemusí pochopitelně představovat nějaký závažný argument proti uznávání oné jednotky někdy uprostřed 2. tis. př. n. l., ale pokud jde o systém dlouhých vokálů, zdá se, že se v tomto ohledu začala většina řeckých dialektů prokazatelně od sebe odlišovat opravdu až někdy na přelomu 2. a 1. tis. př. n. l., takže veškeré naše pokusy o dlouhovokálníkovou systémovou klasifikaci řeckých nářečí zasahují vlastně vztahy mezi řeckými dialekty teprve v období, kdy pravděpodobně starší protiklad východořecký: západoreecký, resp. východ ořecký: „aiolský“: západoreecký, byl už nepochybně nahrazen pozdějším protikladem ionskoattický: arkadokyperský: aiolský: západoreecký. V každém případě bude tedy jistě za těchto okolností nejspříhodnější, budeme-li při naší konfrontaci faktických dlouhovokálních poměrů z doby kolem r. 350 př. n. l. s předpokládanými historickými genetickými vztahy mezi tehdejšími řeckými dialekty vycházet z nejobvykleji přijímaného, a také poměrně dobře prokazatelného dělení řeckých nářečí na nářeční skupinu 1) ionskoattickou, 2) arkadokyperskou, 3) aiolskou a 4) západoreeckou.

1. Všechny ionskoattické dialekty byly kolem r. 350 př. n. l. z hlediska svých dlouhovokálních systémů velmi pokročilé a přitom poměrně málo diferencované; ve všech z nich byla soustava dlouhých vokálů čtyřstupňová (a ve všech z nich byly diftongy *ei*, *ou* již zmonoftongizovány). Nejpokročilejší tu byly attičtina, kykladština a maloasijská ionština [patřily k našemu systémovému typu č. 4], neboť v těchto třech ionskoattických nářečích se jako v prvních v řeckém jazykovém světě vytvořilo centrální *ū*; přitom v nich v souvislosti se změnou *ū* > *ū̄* došlo i k dalšímu progresivnímu zjevu, totiž k uvolnění jistého přetlaku na zadní dlouhovokálníkové ose a k rovnoměrnějšímu funkčnímu využití tamních artikulačních poloh. Stranou tohoto vývoje zůstala pouze eubojšťina, v které zůstával v platnosti ještě kolem r. 350 dlouhovokálníkový systém o čtyřech vokálech na přední i zadní ose [typ č. 3]. Pokud došlo kromě toho v minulosti uvnitř ionskoattické nářeční oblasti k některým jiným systémovým diferencím — např. ke kykladskému opožďování v likvidaci fonému *ē*, jak je to doloženo ještě v 5. stol. př. n. l. na Naxu, Keu a Amorgu —, nezbylo po nich přímo ve vnějším vzhledu jednotlivých ionskoattických dlouhovokálních systémových formací kolem r. 350 ani stopy. Tato obecně poměrně malá diferencovanost v dlouhovokálních systémech ionskoattických dialektů byla patrně dána existencí neustálých intenzivních styků mezi jednotlivými ionskoattickými oblastmi ve všech fázích vývoje řeckého jazyka. Jistou konzervativnost eubojštiny je přitom asi možno vysvětlit jednak geografickou polohou Euboje na okraji ionskoattického světa, jednak pak snad i určitými bojotofilskými tendencemi, projevujícími se aspoň na části eubojského území.

2. Proti ionskoattické progresivnosti v utváření dlouhovokálních systémů stojí v ostrém protikladu úplná konzervativnost dvou nejlépe doložených dialektů arkadokyperské nářeční skupiny, arkadštiny a kyperštiny; v obou z nich byl patrně ještě kolem r. 350 př. n. l. zachován trojstupňový systém s jediným *ē* s jediným *ō* (přičemž se v nich zřejmě až do té doby udrželo nejen *ai* a *oi*, nýbrž i *ei* a *ou*), tj. systémový typ, který odpovídal předpokládanému systému prařeckému [typ č. 1]. Je přitom zajímavé, že v arkadštině i kyperštině trval zřejmě tento stav ještě v polovině 4. stol. př. n. l. i přesto, že se oba tyto dialekty od sebe navzájem oddělily již někdy kolem pádu mykénské civilizace. — Uvedený systém si patrně dosti dlouho udržovalo i třetí z dochovaných nářečí arkadokyperské nářeční skupiny, totiž pamfylština; ta se však časem přimkla — patrně vlivem maloasijské ionštiny, a snad i východojegejské dórštiny — k systémovému typu s fonologickým zdvojením *ē*-ových a *ō*-ových hlásek [typ č. 3] a setrvala při něm snad ještě

i kolem r. 350 př. n. l., i když její další přechod k typu č. 5 (pouze s jedním δ), resp. č. 6 (s jediným δ i $\bar{\epsilon}$), už jistě nedal tehdy na sebe dlouho čekat — pokud již vůbec neprobíhal. V dialektech arkadokyperské nářeční skupiny máme tedy doložen velmi zajímavý případ tří nářečí, oddělených od sebe navzájem již od velmi dávných dob (i pamfylština zřejmě ztratila spojení s ostatními dialekty své nářeční skupiny už někdy v 2. tis. př. n. l.), ale charakterizovaných tím, že právě obě geograficky navzájem nejvzdálenější krajiny patřící k této skupině si patrně uchovávaly — přes nedostatek vzájemných styků — po více než 800 let starý archaický dlouhovokalický systém. Přitom konzervativnost Kypru je možno odůvodnit jeho geografickou odlehlostí a archaický ráz arkadského dlouhovokalického systému horami na arkadském pomezí — a snad také tím, že Arkadie sousedila s inovačním územím, pro něž je bezpečně doloženo plné rozvinutí dvojího ϵ . δ jen zčásti (tj. pouze na argolském a korintském pomezí).

3. Rozmanitější obraz než poměrně jednotilé inovační ionskoattické dialekty a než pouze v jedné své dílčí oblasti diferencovaná arkadokyperská nářečí poskytoval kolem r. 350 př. n. l. aiolský nářeční svět. Ač do něho patřily v 1. tis. př. n. l. pouze tři dialekty, ukazují tato nářečí velmi názorně, do jaké míry mohly být již kolem r. 350 staré genetické vztahy porušeny.

Každý z oněch tří aiolských dialektů, lesbičtina, thesalština i bojotština, náleží totiž z hlediska uvedené doby k jinému dlouhovokalickému systémovému typu: lesbičtina zůstala u archaického typu shodného s prařeckým [typ č. 1], pro thesalštinu byla kolem roku 350 př. n. l. charakteristická zvláštní poloinovační systémová formace o jediném $\bar{\epsilon}$, δ posunutém do zavřené polohy (a bez doprovodných diftongů *ei, ou*) [typ č. 7] a bojotština — se svým otevřeným $\bar{\epsilon}$ za *ai*, pouze jediným δ (a pochopitelně již i bez doprovodného diftongu *ai*) — pak představovala kolem roku 350 př. n. l. z hlediska historického vývoje starořeckých dlouhovokalických systémů vůbec nejprogressivnější řecký dialekt (typ č. 8). Přitom je však zajímavé, že si bojotština získala toto své progressivní postavení teprve poměrně pozdním zrychleným vývojem od konce 6. století př. n. l.; kdy se odlišila od typu č. 1 thesalštinu, nelze zatím přesně zjistit, domníváme se však, že naše pracovní hypotéza, která tento proces kladla až pod rok 700 př. n. l., odpovídá poměrně dobře skutečnosti. — Tyto podstatně rozdílné cesty každého z aiolských dialektů byly podmíněny vzájemnou geografickou izolací všech těchto tří nářečí již od konce 2., resp. od začátku 1. tisíciletí př. n. l. (mezi thesalštinu a bojotštinu se vklínily severozápadní dialekty a styky mezi maloasijskými Aioly a jejich evropskými příbuznými nelze v 1. tisíciletí př. n. l. ani zdaleka srovnávat s intenzitou styků např. mezi Ionií a Attikou); na druhé straně je ovšem třeba připomenout, že u arkadokyperských dialektů se jejich obdobná vzájemná izolace takto výrazně neprojevila.

Zajímavá je přitom u aiolských dialektů i poměrná samostatnost ve vývoji jejich dlouhovokalických systémů vzhledem k ostatnímu řeckému světu. Thesalský systém nemá kolem roku 350 př. n. l. v řeckém světě vůbec obdoby, bojotský systém [typ č. 7] je sice z vnějšího hlediska shodný se systémem korintským [typ č. 5], ale z hlediska historické hláskové náplně jednotlivých svých členů je podstatně odchylný od onoho právě uvedeného typu, a pokud jde o lesbičtinu, tu pochopitelně shoda jejího dlouhovokalického systému [jde o typ č. 1] s některými jinými řeckými dialekty má charakter pouhé archaické shody, běžné mezi okrajovými dialekty, které nebyly zasázeny žádnou inovací. Tento stav odpovídá v lesbičtině a v thesalštině celkem dobře všeobecně, dosti značné izolaci těchto krajín od ostatního řeckého světa, naproti tomu specifikum bojotského vývoje bylo spíše dáno tím, že se v Bojotii odedávna asi křížily rozmanité nářeční tendence, jak aiolské, tak západořecké a ionskoattické.

4. Jistou obdobu aiolské systémové diferencovanosti nacházíme i v západní řečtině, neboť tu existuje celá řada systémových typů od nejarchaičtějšího až po typy poměrně velmi pokročilé. Z osmi systémových typů, jak jsme je probírali v XI. kapitole této práce, došly totiž v západořecké oblasti uplatnění typ č. 1 — prařecký typ s jediným $\bar{\epsilon}$ i δ (sem patří lakonština, krétština, kyrénština), č. 2 — modifikace typu č. 1, mající čtyři dlouhé monoftongy v přední řadě (elejština), č. 3 — inovační typ s dvojím $\bar{\epsilon}$ i δ a bez *ei, ou* (severozápadní dialekty, megarština, východní ar-

golština, západní argolština [mimo Argos], východní dórská Egeis [kromě Kyrény]), č. 5 -- progresivní modifikace typu č. 3, mající jen tři monoftongy v zadní řadě (korintština), a č. 6 -- ještě progresivnější modifikace typu č. 3, mající tři diftongy v zadní i v přední řadě (argejská argolština). Přitom ovšem nejarchaičtější dlouhovokaliký systém mají ty západořecké dialekty, které byly více méně na okraji západořeckého, příp. vůbec i celého řeckého světa (lakonština, krétština, kyrénština, elejština), kdežto nejprogresivnější západořecká nářečí (korintština, argejská argejština) se nacházejí v oblasti Saronského zálivu, jehož okolí představovalo v klasické době opravdové politickohospodářské centrum řeckého světa. Vývojově uprostřed mezi oběma těmito skupinami stojí umírněná inovační skupina [typ č. 3], jejíž obě nejrozsáhlejší složky, severozápadní dialekty a dórstina z východní Egeidy (kromě Kyrény), měly vlastně také buď více či méně okrajové postavení; pokud jde o Megaridu a ostatní Argolidu, což jsou také krajiny z oblasti Saronského zálivu, je ovšem otázka, zda tyto krajiny kolem roku 350 př. n. l. k typu č. 3 ještě vůbec náležely. — Jinak je na západořecké nářeční skupině zajímavé, že se dlouhovokaliký inovační západořecký vývoj v mnohých rysech kryl s ionskoattickým — což lze ovšem dobře vysvětlit rozsáhlým a bezprostředním vzájemným geografickým stykem obou těchto nářečních skupin, a to konkrétně jednak v oblasti Saronského zálivu, jednak v jihovýchodní Egeidě. (Naproti tomu, jak už víme, z arkadokyperských a aiolských dialektů projevovala v dlouhovokalikém systémovém vývoji výraznější stopy styku s jinými starořeckými nářečními skupina pouze pamfylština a bojotština.)

Zkoumání, kterému jsme v této práci řecké dialekty podrobili, poskytlo nám tedy další zjišťovatelná fakta o vývoji nářečních vztahů mezi jednotlivými starořeckými dialekty. Je však třeba, abychom i na tomto místě, v závěru naší práce, znovu zdůraznili, že tento náš systémový rozbor starořeckého dlouhého vokalismus je nutno považovat pouze za malý výsek z celé rozsáhlé řecké dialektologické problematiky a že i k dosažení úplnosti samotného, pouze fonologického pohledu na starořeckou nářeční problematiku bude nutno ještě obdobným způsobem zpracovat starořecký systém krátkých vokálů; tato dosavadní neúplnost je také důvodem, proč přímo již v této práci nesrovnáváme výsledky, ke kterým jsme zde došli, s výsledky naší dřívější konsonantické systémové analýzy.

A podobně jako jsme vyjádřili již v závěru naší monografie o vývoji konsonantického systému v řeckých dialektech, jsme si i v této práci plně vědomi toho, že náš rozbor starořeckých dlouhovokalikých systémových poměrů nemůže být bez nedostatků. Požadavek jisté systematickosti nás většinou nutil, abychom se ke každému problému postavili více méně jednoznačně. Proto snad leckterý z čtenářů nebude souhlasit např. s naší tezí, že celá řada řeckých dialektů neprodělala ještě kolem roku 350 př. n. l. monoftongizaci dvojhlásek *ei*, *ou*. A jiný snad např. nevysloví souhlas s tím, že jsme při určování typů dlouhovokalikého systému spojovali hledisko přísně strukturní (tj. ohled na vnější vzhled systémového schématu) s hlediskem historickým (tj. s ohledem na rozdíly v historické hláskové náplni jednotlivých členů systému). Pokud možno jsme se však vždy snažili podávat naše výklady tak, aby případný nesouhlas s tím či oním naším řešením znamenal pokaždé pouze tolik, že si čtenář prostě jen po svém upraví naše závěrečné výklady, resp. závěrečná schémata. A toho jsme právě chtěli dosáhnout: aby byla totiž v grecestice konečně jednou vypracována základní hypotéza o vývojových cestách starořeckého dlouhovokalikého systému, jejíž formulace by se stala podnětem k dalšímu, detailnějšímu systémovému rozpracování starořecké hláskoslovné problematiky.